

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. Криміналістична характеристика втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства	
1.1. Теоретичні засади формування криміналістичної характеристики втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства	10
1.2. Способи, засоби, обстановка та слідова картина злочину	26
1.3. Характеристика особи злочинця та потерпілого	49
РОЗДІЛ 2. Організація розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства	
2.1. Обставини, що підлягають встановленню, та особливості планування розслідування	78
2.2. Алгоритми дій слідчого відповідно до типових слідчих ситуацій розслідування	96
2.3. Особливості розслідування легалізації доходів, отриманих від втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства	114
РОЗДІЛ 3. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства	
3.1. Організаційно-тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування	135
3.2. Криміналістичне забезпечення проведення подальших слідчих (розшукових) дій	153
3.3. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства	172
ВИСНОВКИ	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	196
ДОДАТКИ	218

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄРДР	— Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК	— Кримінальний кодекс України
КПК	— Кримінальний процесуальний кодекс України
МВС	— Міністерство внутрішніх справ України
ОВС	— органи внутрішніх справ
ОРЗ	— оперативно-розшукові заходи
СБУ	— Служба безпеки України
СРД	— слідча (розшукова) дія
НСРД	— негласна слідча (розшукова) дія
СОГ	— слідчо-оперативна група
див.	— дивитися
м.	— місто
п.	— пункт
ст.	— стаття
с.	— сторінка
т. ін.	— таке інше
ч.	— частина

Моральні якості виявляються в зв'язку з намірами.

Арістотель

Той, хто чинить ганебне повинен перш за все соромитися самого себе.

Демокрит

Недостатньо визначати моральність відповідністю своїм переконанням. Потрібно ще безперервно порушувати в собі питання: чи правильні мої переконання?

Ф. М. Достоєвський

ПЕРЕДМОВА

Держава гарантує громадянам захист їх законних прав та інтересів, передбачених Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами. В той же час, окремі категорії осіб з різних мотивів нехтують зазначеними правами своїх співвітчизників. Слід зазначити, що важливою складовою нормального розвитку соціуму завжди було та буде створення та дотримання моральних цінностей, властивих для певної спільноти. Досить характерними проявами порушення моральних засад розвитку та діяльності суспільства є втягнення особи в заняття проституцією та сутенерство. Найбільш незахищеною категорією громадян в ракурсі вчинення визначених суспільно-небезпечних діянь слід визнати неповнолітніх, адже вони не мають достатнього життєвого досвіду та у більшості випадків піддаються впливу з боку дорослих осіб.

За даними Генеральної прокуратури України, у 2013 р. обліковано 259 фактів втягнення особи в заняття проституцією та сутенерства, у той час як повідомлення про підозру було вручено у 146 правопорушеннях, 2014 р. – 303, повідомлення про підозру – у 155 випадках, 2015 р. – 233, повідомлення про

підозру – у 116 випадках, 2016 р. – 224, повідомлення про підозру вручено у 109 випадках, 2017 р. – 331, повідомлення про підозру – у 220 випадках, 2018 р. – 412, повідомлення про підозру – у 305 випадках, 2019 р. – 336, повідомлення про підозру – у 229 випадках, за I квартал 2020 р. – 169, з яких повідомлення про підозру вручено лише в 102 кримінальних правопорушеннях. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень дозволив дійти висновку, що близько 16% вказаних кримінальних правопорушень вчинюється стосовно неповнолітніх. Окреслені статистичні показники свідчать про те, що втягнення неповнолітнього в заняття проституцією є досить поширеним видом злочинів, кількість яких дедалі збільшується.

Також важливим моментом необхідно визнати високу латентність цього складу злочину. Адже у багатьох випадках особи, яких втягнули у заняття проституцією, особливо неповнолітні, не повідомляють про такі факти. Все це свідчить про те, що досліджувана категорія кримінальних правопорушень є досить значною, а їх вчинення стосовно неповнолітніх займає певний відсоток від загальної кількості його проявів. За цих умов важливого значення набуває удосконалення слідчої діяльності, один із напрямів якої полягає у підвищенні ефективності проведення слідчих (розшукових) дій.

Слід наголосити і на необхідності висвітлення окремих особливостей розслідування легалізації доходів, одержаних шляхом втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства. Адже ефективність розслідування визначеного кримінального правопорушення характеризується якістю проведення відповідних процесуальних дій, які в досліджуваній категорії кримінальних проваджень мають свою специфіку.

Крім того, кримінальні провадження за фактами втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства на практиці завжди ускладнюється різними суб'єктивними та об'єктивними чинниками: втрата матеріальних слідів злочину через умисні дії незацікавлених в об'єктивному розслідуванні осіб; небажання потерпілих співпрацювати зі слідством; недосконалість бази законодавчого закріплення кримінальної відповідальності за безпосереднє надання інтимних послуг; недостатність техніко-криміналістичного забезпечення проведення

процесуальних дій на початковому етапі розслідування; відсутність конкретної методики розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень тощо. З огляду на визначене, діяльність підрозділів Національної поліції України потребує покращення у напрямі криміналістичного забезпечення розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства з урахуванням сучасних вимог правоохоронної практики.

Науковим підґрунтям монографічного дослідження стали фундаментальні праці вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі виявлення та розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, зокрема Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, О. М. Васильєва, А. І. Вінберга, І. О. Возгріна, А. Ф. Волобуєва, І. Ф. Герасимова, В. Г. Гончаренка, Л. Я. Драпкіна, В. А. Журавля, Г. Г. Зуйкова, А. В. Іщенко, О. Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. Н. Кудрявцева, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, С. І. Мінченка, Д. Й. Никифорчука, М. В. Салтєвського, М. Я. Сегає, С. М. Стахівського, Р. Л. Степанюка, В. Г. Танасевича, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, О. О. Юхна та ін.

Слід акцентувати увагу на тому, що наукові розробки зазначених науковців не розкривали предмет нашого дослідження, хоча внесли вагомий внесок у розроблення окремих аспектів загальної методики розслідування. Так, залишилися недослідженими та невизначеними кореляційні зв'язки між елементами криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх в заняття проституцією та сутенерства. Загалом, навіть запропонована структура цієї наукової категорії суттєво відрізняється від попередників, адже має свої конкретні особливості. Крім того, типові слідчі ситуації розслідування та організаційно-тактичні аспекти проведення окремих слідчих (розшукових) дій відповідно до них у розрізі використання характеристики особи неповнолітнього потерпілого також мають певну специфіку. Зазначені обставини у своїй сукупності визначають актуальність теми дослідження, її наукову, теоретичну та практичну цінність, а також визначають вибір напрямку монографії.

Емпіричну основу дослідження становлять результати узагальнення судово-слідчої практики протягом 2008–2020 рр. Опрацьовано матеріали 268 кримінальних справ та 112 проваджень з проблематики дослідження (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Сумська, Харківська, Херсонська та Чернігівська області, м. Київ) за 2008–2018 рр.; дані офіційної статистичної звітності Генеральної прокуратури та МВС України за 2012–2020 рр.; зведені результати опитувань 532 працівників правоохоронних органів України.

У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд наукових положень, висновків і рекомендацій, що відзначаються вагомою теоретичною та практичною сутністю, а також характеризуються певною науковою новизною, зокрема:

Обґрунтовано структуру криміналістичної характеристики втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства, в якій виокремлено наступні елементи: спосіб вчинення злочину; засоби втягнення неповнолітнього в заняття проституцією; особа злочинця (сутенера); обстановка злочину; слідова картина; особа неповнолітнього потерпілого, що у своїй сукупності моделюють досліджуваний вид кримінального правопорушення.

Систематизовано типові способи втягнення неповнолітнього в заняття проституцією, серед яких виокремлено наступні: 1) застосування фізичного насильства (побиття, нанесення тілесних ушкоджень); 2) погроза застосування фізичного насильства; 3) викрадення; 4) компрометація чи шантажування (погроза видати компрометуючу інформацію інтимного чи особистого характеру); 5) обман; 6) схилення до відпрацювання боргу (грошова або інша матеріальна заборгованість).

Класифіковано типові засоби втягнення неповнолітнього в заняття проституцією, зокрема: використання емоційної залежності (родинні зв'язки, кохання); застосування мотивуючих засобів (матеріальна забезпеченість); використання психічного стану особи або алкогольної чи наркотичної залежності; створення інших умов для вирішення особистих проблем.

Виокремлено віктимологічні групи неповнолітніх, втягнутих в заняття проституцією, а саме це: а) особи із малозабезпечених сімей; б) особи, які навчаються далеко від місця проживання

батьків; в) особи з нестабільною психікою або психічними захворюваннями; г) особи із неблагополучних сімей; д) особи, які проживають в зоні проведення антитерористичної операції.

Систематизовано типові слідчі ситуації, що виникають на початковому етапі розслідування: а) особа, яка втягнула неповнолітнього в заняття проституцією, відома, є достатня доказова база, що вказує про конкретні обставини кримінального правопорушення; б) особа, яка втягнула неповнолітнього в заняття проституцією, відома, але доказової бази недостатньо для повідомлення йому про підозру; в) особа, яка втягнула неповнолітнього в заняття проституцією, відома, але переходить від правоохоронних органів; г) наявний факт втягнення неповнолітнього в заняття проституцією, але особа злочинця (сутенера) невідома;

Надано пропозиції щодо організаційно-тактичних засад стосовно організаційно-тактичного забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій за участі неповнолітніх, які втягнуті в заняття проституцією, у тому числі, визначено особливості залучення спеціалістів для надання неповнолітнім психологічної допомоги;

Зазначене свідчить про актуальність досліджуваної тематики, її науково-теоретичну та практичну значущість. Монографія, що знаходиться у ваших руках, є спробою розкрити дану проблематику і надати теоретичне підґрунтя для майбутнього розслідування досліджуваного втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерство працівниками правоохоронних органів України.

РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ І СУТЕНЕРСТВА

1.1. Теоретичні засади формування криміналістичної характеристики втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства

Структура методики розслідування окремих видів злочинів складається з ряду елементів. В останні роки досить стабільно її першою складовою визначається криміналістична характеристика. Слід наголосити на тому, що визначену наукову категорію взагалі було введено в систему криміналістики в середині ХХ-го сторіччя майже одночасно Л. А. Сергєєвим та О. Н. Колесніченком^{1, 2}. Починаючи з цього моменту вона стала предметом багатьох дисертаційних досліджень як докторського, так і кандидатського рівня. В той же час, суперечки щодо визначення її значення, сутності та структури ведуться між вченими до сьогодні. Ми приєднуємося до позиції беззаперечної важливості виокремлення криміналістичної характеристики в методиках розслідування окремих видів злочинів, зокрема, і в кримінальних провадженнях щодо втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства.

Слід зазначити, що криміналістична характеристика, як зазначалося вище, є складовою методики розслідування окремих видів злочинів. Доречно А. В. Старушкевич акцентує увагу на тому, що однією з причин неефективної боротьби з окремими видами злочинів є недостатнє дослідження саме криміналістичного аспекту пошуково-пізнавальної діяльності.

¹ Сергєєв Л. А. Расследование и предупреждение преступлений, совершаемых при производстве строительных работ : автореф. дисс... канд. юрид. наук / М., 1966. 26 с.

² Колесніченко А. Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений : автореф. дисс... д-ра юрид. наук / Х., 1967. 43 с.

Невипадково слідчі одноставно зазначають, що наявні у їх розпорядженні методичні рекомендації мають суттєві недоліки, не вміщують у достатньому об'ємі інформації, що необхідна для їх практичної діяльності. Все це висуває вказану багатопланову проблему в коло актуальних напрямків, як теоретичних, так і прикладних криміналістичних досліджень. До вказаних досліджень і слід віднести роботи, пов'язані з розробкою теоретичних засад криміналістичної характеристики; формуванням криміналістичних характеристик окремих видів злочинів і їх використання для оптимізації попереднього слідства, підвищення його ефективності³. Тобто питання побудови окремої методики тісно переплітаються з побудовою криміналістичної характеристики злочину.

З приводу визначення сутності поняття методики розслідування для початку приведемо позицію В. Г. Танасевича, який характеризує її як систему запропонованих із метою розкриття та попередження злочинів методів, прийомів із послідовного дослідження в процесі розслідування обставин вчинення злочину та викриття осіб, які його скоїли, систему, що спирається на розроблені криміналістикою загальнотеоретичні положення, науково-технічні засоби та криміналістичну тактику⁴. І. Ф. Пантелеєв зазначав, що вона являє собою галузь (підсистема) криміналістики містить засновані на законі криміналістичні рекомендації з розкриття конкретних видів (груп) злочинів, що здійснюється у формі кримінально-процесуальної діяльності⁵.

В свою чергу, В. П. Бахін формулював методику розслідування як засіб практичної реалізації положень (рекомендацій) криміналістичної техніки і криміналістичної тактики, бо поза реальними умовами розслідування конкретних злочинів немає їхнього застосування і використання⁶.

³ Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів : навч. посібник / К., 1997. 44 с.

⁴ Танасевич В. Г. Теоретические основы методики расследования преступлений // Советское государство и право. 1976. № 6. С. 90–94.

⁵ Криминалистика : учебник / Под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. М. : Юрид. лит., 1984. 438 с.

⁶ Бахін В. П. Криміналістика: курс лекцій (ч. 1) / В. П. Бахін, І. В. Гора, П. В. Цимбал. Ірпінь : Акад. ДПС України, 2002. 432 с.

М. П. Яблоков, зі свого боку, зазначав, що дана категорія є цілісною частиною криміналістики, яка вивчає кримінальний досвід вчинення окремих видів злочинів і слідчу практику їх розслідування та розробляє на основі пізнання їх закономірностей з урахуванням даних криміналістичної техніки та тактики систему найбільш ефективних методів розслідування та попередження різних видів злочинів⁷. Як можемо побачити, зазначені науковці визначають її через поєднання наукових положень окремих розділів криміналістики, що використовуються для розслідування конкретного кримінального правопорушення.

На нашу думку, найбільш вдало означив її В. Ю. Шепітько, який визначив методіку розслідування окремих видів злочинів як розділ науки криміналістики, який містить систему комплексних криміналістичних рекомендацій щодо виявлення, розслідування та профілактики окремих видів злочинів⁸.

Завданням методіки розслідування окремих видів злочинів, про що наголошують окремі вчені, є озброєння слідчих необхідним для їх професійної діяльності науково-методичним комплексом знань та навичок з розкриття, розслідування та попередження окремих видів злочинів у різних слідчих ситуаціях, що виникають у процесі здійснення такої діяльності⁹, що ми підтримуємо.

Як зазначають окремі науковці, розроблення методик розслідування спирається на цілісну систему загальних положень (принципів), до яких можна віднести:

- обумовленість вказаних розробок потребами слідчої практики;
- реалізація принципу законності наукових рекомендацій, які повинні відповідати принципам кримінального процесу, етичності і гуманності;
- комплексне використання правових та інших джерел інформації;

⁷ Криміналістика : [учебник] / отв. ред. Н. П. Яблоков. 3-е изд., перераб. и доп. М. : Юристъ, 2005. 781 с.

⁸ Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.

⁹ Яблоков Н. П. Криміналістика: природа и система / Н. П. Яблоков, А. Ю. Головин. М. : Юристъ, 2005. 268 с.